

Poročilo varuhinje v zadevi Nedeljski gost/poklicni standardi
(odziv uredništva, mnenje, priporočila)

Varuhinja je prejela osem odzivov, povezanih z **oddajo Vala 202 Nedeljski gost, ki je bila na sporedu 11. julija 2021**. V njej se je z dr. Tomažem Makovcem, biokemikom in farmacevtom, asistentom na Inštitutu za biokemijo in molekularno genetiko Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, pogovarjal novinar Damjan Zorc.

Uredništvo je po predvajanju oddaje presodilo, da vsebina ne ustreza standardom javnega medija in se odločilo, da pogovora ne arhivira na spletu. Na spletišču je objavljen zapis z napovedjo oddaje, namesto posnetka pa je objavljeno [opravičilo poslušalcem](#), v katerem mdr. piše:

»Gost, dr. Tomaž Makovec z Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, je v oddaji delil svoja mnenja. Težava je, da ob izrekanju polemičnih stališč ni dobil niti enega kritičnega vprašanja in da ni bil izražen niti kakršen koli dvom o njegovem mnenju. Gostu je bilo tako med drugim omogočeno širjenje sporočil, ki ogrožajo zdravje ljudi. Intervjuja zato ni v arhivu. Izpostavljene teme bi se dalo nagovoriti v drugačnem formatu oddaje ob ustrezni novinarski izvedbi.«

I. Odzivi občinstva in pojasnilo/vprašanje odgovornega urednika

Šest poslušalcev je varuhinjo vprašalo, kako naj dostopajo do posnetka, dva pa sta protestirala proti uredniški odločitvi.

»Opravičujete se za predvajano vsebino, ki je bila delu poslušalstva všeč. Ne opravičujete se za umik radijske vsebine, ki je bila delu poslušalstva zanimiva in vredna poslušanja, temveč se opravičujete za predvajanje kot tako. In s tem zanikujete možnost za objektivno (pa tudi subjektivno) oceno poslušanega pri poslušalcih vaših programov. (...) Ste na Radiu Slovenija zavezani cenzuri vsebin, ki ne ustrezajo interni predstavi objav v oddajah, ki so vnaprej napovedane?« (B. M.)

»Že leto in pol poročate o kovidu izrazito enostransko in nikoli ne postavite nobenega kritičnega vprašanja ali dvoma o mnenjih vaši sogovornikov. Tako, da vas ljudje, ki bi radi dobili relevantne informacije sploh več ne poslušajo. To so oddaje za katere bi se morali opravičiti.« (V. K.)

Varuhinja je za dodatno pojasnilo glede programske vsebine in uredniške odločitve, da se posnetek ne arhivira, zaprosila odgovornega urednika Vala 202 **Nejca Jemca**, ki je odgovoril:

»Posnetku pogovora so lahko poslušalci na val202.si prisluhnili še osem ur po predvajanju. Možnost poslušanja za nazaj ponujamo za ves program. Tokratne oddaje Nedeljski gost pa izjemoma nismo arhivirali.

Po nedeljski objavi pogovora v programu – kar se je zgodilo mimo uredniških dogovorov – smo tehtali med dvema izbirama. Namesto objave posnetka v digitalnem okolju z uredniškim pojasnilom, smo skušali širjenje vsebine zamejiti. Ne le zato, ker pogovor, kakor je bil izveden, na več mestih krši Poklicna merila in načela

novinarske etike v programih RTV Slovenija, temveč je bilo gostu omogočeno širjenje zdravje ogrožajočih sporočil, polemična mnenja pa niso bila sproti razjasnjena.

Razlog, da intervjuja nismo objavili, niso nagovorjene tematike. Teme pretirane rabe antidepressivov, polifarmacije, povezav med farmacijo in medicino idr. je treba kritično pretresati – kar smo v oddajah na Valu 202 že počeli. V primeru tokratnega Nedeljskega gosta pa so bile številne zdravstveno občutljive teme izpostavljene tako površno, da bi lahko predvsem pri ljudeh v stiski in z bolezenskimi stanji posredovana sporočila zbudila vtis o smiselnosti opustitve zdravljenja, češ da zdravljenja, preventivni pregledi in skorajda medicina kot celota nimajo smisla.

Omogočanje dodatnega širjenja takšnih sporočil – kar bi storili z objavo na spletni strani in med podcasti – bi bilo po mojem mnenju neodgovorno. Objava v etru je bila napaka. Z objavo v digitalnem okolju bi jo ponovili in potencirali.«

Odgovorni urednik je varuhinji omogočil poslušanje posnetka in jo prosil, da poda mnenje o skladnosti vsebine s Poklicnimi merili in načeli novinarske etike.

II. Varuhinja o odgovornem poročanju o javnem zdravju

Varuhinja posebej poudarja (in ponavlja), da je v javnem mediju dovoljeno govoriti o vseh družbenopomembnih in zanimivih vprašanjih, da ni tabujev ali prepovedanih gostov, kar velja tudi za vsebine v sferi znanosti, medicine, farmacije ali javnega zdravja, vendar ob doslednem spoštovanju programskih, poklicnih in etičnih standardov javnega medija, z ustrežno opredelitvijo fokusa, konteksta in žanra obravnave ter upoštevanju zasnove posameznih oddaj ali programskih pasov.

Pri temah, ki lahko vplivajo na zdravje posameznikov ali javno zdravje velja še posebna odgovornost novinarjev, urednikov in medija v celoti, da se vsebine posredujejo natančno, nedvoumno, preudarno in tenkočutno, brez elementov senzacionalizma. Pomembno je, da so k besedi povabljeni strokovni in kompetentni sogovorniki, da se uporabijo in navajajo le preverjeni in znanstveno potrjeni viri ter da se dejstva in razlage posredujejo na način, ki pri občinstvu ne more ustvariti napačnega vtisa, da gre za medicinske nasvete, ki jih smejo podajati le zdravniki.

V času pandemije je treba še pozorneje slediti Poklicnim merilom in načelom novinarske etike, zlasti tč. 10.2. [Odnos do zdravja](#) ter upoštevati varuhinjina [priporočila](#) za poročanje o javnem zdravju, ki jih je od marca 2020 večkrat posredovala uredništvom, se o njih pogovarjala z uredniki in novinarji, jih javno pojasnjevala ter objavljala v mesečnih poročilih in novicah. Ko gre za zdravje ljudi, je tem bolj pomembno kritično presojeti informacije z družbenih omrežij in nepreverljivih spletnih ali drugih virov (tč. 1. 3. [Preverjanje dejstev](#)). Javni medij se mora v teh okoliščinah izogibati senzacionalizmu in posredovanju parcialnih podatkov, ki begajo občinstvo in mu ne pomagajo pri odgovornem in informiranem državljskem ravnanju, kar je tudi ena od dolžnosti javnega medija (gl. [Programski standardi](#), o delovanju RTV Slovenija v interesu javnosti).

III. Varuhinjine ugotovitve o predvajani vsebini

V napovedniku oddaje je bil gost predstavljen kot medicinski in farmacevtski strokovnjak, ki mu kot dolgoletnemu »žvižgaču« nihče noče prisluhniti, ko opozarja, da zdravniki paciente »po nepotrebem in na pamet zasipajo z recepti«, in sicer v spregi s farmacevti, ki so jim »prva in edina skrb delničarji in ne bolniki«.

Pogovor je tekel o uradni medicini, zdravnikih, zdravstvenih ukrepih in politikah, zdravilih, farmaciji, posameznih boleznih in bolezenskih stanjih ter epidemiji.

Novinar je navajal osebne izkušnje in mnenja o nepotrebnosti ali škodljivosti zdravil in nekompetentnosti zdravnikov, ki so jim pacienti prepuščeni na milost in nemilost, navedb pa ni podkrepil z dejstvi ali viri. Gostu je zastavljal mnenjska in sugestivna vprašanja o slabostih uradne medicine, podrejenosti zdravnikov farmacevtski industriji in filozofiji kapitala oz. zaslužka.

Gost in novinar sta izrekala kontroverzne, skrajne in pavšalne trditve, se med seboj strinjala in dopolnjevala. Na ravni spročenega klepeta, brez sklicevanja na konkretne vire, dokaze, preverjena dejstva oz. znanstvena dognanja sta govorila o domnevni neutemeljenosti, nesmiselnosti in škodljivosti posameznih medicinskih metod, npr. o preventivnih akcijah za zgodnje odkrivanje bolezni oz. presejalnih testih.

Gost je polemiziral z metodami odkrivanja in zdravljenja bolezni oz. bolezenskih stanj, kot so rak na dojki, rak na materničnem vrat in rak na prostati. Veljavne ukrepe oz. doktrine za preprečevanja samomorilnosti, zdravljenje depresije oz. depresivnih stanj, znižanje povišanega holesterola in krvnega tlaka je označil za pretirane ali nepotrebne. Zanimal je koronavirusno pandemijo ter covid-19 primerjal z gripo. Namesto zdravil je priporočal vitamine in krepitev imunskega sistema.

Varuhinja pritrjuje odgovornemu uredniku programa, da je bila objava takšne vsebine v radijskem etru napaka, saj pogovor, kot je bil izveden, ne dosega standardov javnega medija, kot so opredeljeni z določili Poklicnih meril in načel novinarske etike. Programska vsebina je bila tudi v neskladju z zasnovo oddaje in v nasprotju z varuhinjinih priporočili za poročanje o javnem zdravju. Uredniška odločitev, da vsebina ni spletno arhivirana oz. dostopna v digitalnem okolju, je po varuhinjini presoji pravilna.

IV. Varuhinjino mnenje o zasnovi, žanru in vodenju oddaje

Oddaja Nedeljski gost je **po zasnovi** daljša pogovorna oddaja, v kateri so portretirani izstopajoči posamezniki in predstavljeni njihovi dosežki. Skozi pogovor poslušalci izluščijo gostov ustvarjalni opus, njegovo življenjsko pot, vodilo in razmišljanje, kaj ga dviga iz povprečja oz. kako in s čim je vtisnil pečat družbi, lahko pa tudi podrobneje spoznajo njegovo konkretno stvaritev oz. presežek, ki je bil povod za izbor gosta. Konkretna oddaja je odstopala od te zasnove, saj v ospredju pogovora ni bil gost, temveč dogajanje v družbi, s poudarkom na domnevnih deviacijah v zdravstvu in farmaciji ter znanstvenih razhajanjih, tudi v kontekstu pandemije. Tako kot oddaja že po zasnovi ni namenjena analizi ali razčiščevanju kompleksnih pojavov, tudi intervju (pogovor z enim gostom) že po naravi in

pravilih žanra ni primeren za obravnavo tako občutljive tematike, saj z enosmernimi pogledi ne omogoča strokovne polemike oz. kakovostnega soočenja dejstev, mnenj in pogledov.

V presoji pogovornih vsebin, zlasti **žanra intervju**, je vselej treba izhajati iz deljene vloge med spraševalcem in vprašanim. Teža odgovornosti za javno izgovorjeno besedo je vedno na tistem, ki jo izreče. To pomeni, da v intervjujih spraševalec ne more biti odgovoren za trditve, ki jih izreče vprašani. Vendar pa **novinar, ki sprašuje, nosi odgovornost za to, kar pove sam, kakor tudi za takšno vodenje pogovora, ki zagotavlja razčiščenje nejasnosti, kontroverznih izjav ali premalo argumentiranih trditev**. Voditelj pogovora mora v imenu javnosti intervjuvancu zastaviti vsa vprašanja in podvprašanja, s katerimi se razčisti kategorične ali dvoumne izjave, ki niso (dovolj) podkrepjene z dejstvi, ki so v nasprotju z znanimi dejstvi ali širokim družbenim/strokovnim soglasjem. **Odgovoren je za temeljito pripravo na pogovor, v prvi vrsti za to, da vprašanja slonijo na preverjenih podatkih, da se v vprašanih ne pomešajo njegova osebna mnenja, ugibanja in komentarji ter dejstva**. Voditelju ni mogoče oporekati pravice do angažiranega sodelovanja v empatičnem dialogu in izrekanja poklicnih sodb, ki temeljijo na dejstvih, nikakor pa mu **ni dovoljeno tematike prikazovati le skozi optiko lastnih prepričanj, s poudarjanjem določenih možnih pogledov in razlag, ob hkratnem zamolčevanju enako ali celo bolj pomembnih podatkov**. Bistveno je tudi, da **novinar ohranja čustveno distanco do teme pogovora in sogovornika ter kritičen odnos do povedanega, saj pogovora ne vodi v svojem imenu in zase, temveč v imenu občinstva in za javnost**. Voditelj bi se moral distancirati od posmehljivih izjav o zdravnikih, profesorjih, farmacevtih oz. od trditev, ki so v stroki nepriznane ali ovržene. Pri tem je pomembno zavedanje, da občinstvo od javnega medija pričakuje verodostojno informacijo in se tudi zanese, da je javni medij pravi vir takšnih informacij.

Odgovornost je temvečja v pogovorih, ki se nanašajo na zdravje, saj se morajo programski ustvarjalci javnega medija zavedati potencialnega vpliva na odločitve ljudi, še posebej v družbenem kontekstu, ki ga zaznamujejo pandemija, pandemična izčrpanost, dileme glede cepljenja ter vladnih in javnozdravstvenih ukrepov ter splošen skepticizem in tudi teorije zarot.

Pravilno ravnanje novinarjev javnega medija je podrobno opisano v več določilih Poklicnih meril in načel novinarske etike, ki jih voditelj ni spoštoval: 1.1 [Natančnost](#), 1.2 [Nepriustranskost](#); 1.5 [Odgovornost](#), 1.8 [Pravičnost](#), 9.1 [Voditelji oddaj](#), 5.6 [Intervju](#), 10.2 [Odnos do zdravja](#), 17 [Obvezno posvetovanje z uredniki](#).

To so tudi določila Poklicnih meril in načel novinarske etike, na katera varuhinja velikokrat opozarja, posebej v obravnavi pritožb na posamezne pogovorne oddaje in posredovanje informacij o zdravju; v zvezi s tem je podala že več priporočil (gl. [letna poročila 2017-2020](#)).

IV. Varuhinjino mnenje o (ne)objavi vsebine na spletu

Odločitev, da se programska vsebina izjemoma ne arhivira na spletu oz. ne predvaja v digitalnem okolju je po varuhinjinem mnenju skrajni ukrep, ki ga uredništva sprejmejo, ko presodijo, da nimajo druge možnosti, ker je bila programska vsebina poklicno in etično sporna, ker bi lahko škodljivo vplivala na ravnanje in odločanje ljudi, ker bi lahko nepopravljivo prizadela integriteto posameznika itd. Pri tem morajo predvideti, da bo del

občinstva takšno potezo sprejel kot kronski dokaz, da javni medij prikriva in zamolčuje pomembne informacije. Varuhinja meni, da je pri odločanju treba tehtati, katera od dveh slabih rešitev (objava sporne vsebine ali tveganje očitkov o cenzuri) je manj škodljiva.

V konkretnem primeru varuhinja meni, da je bila uredniška odločitev pravilna, saj bi lahko širjenje nepreverjenih, dvomljivih, netočnih in strokovno spornih sporočil lahko imelo negativne posledice na zdravje ljudi. Odločitev je bila sprejeta hitro, v spletni objavi pa tudi ustrezno pojasnjena, uredništvo se je za napako opravičilo.

Kot pričakovano, pa je imela ta odločitev tudi negativne posledice na zaupanje občinstva. Poleg osmih odzivov, ki so bili povod za obravnavo, je treba omeniti še, da je v varuhov nabiralnik prispelo še 41 verižnih pisem, v katerih občinstvo, ki nasprotuje cepljenju in proticovidnim ukrepom, od javnega medija zahteva objavo oddaje in drugačno poročanje o epidemiji. Varuhinja sicer v množičnih dopisovanjih ne sodeluje in na verižna pisma ne odgovarja.

V tej zadevi je smiselno spomniti na sorodno zadevo iz aprila 2020, ko je varuhinja le nekaj tednov po razglasitvi epidemije obravnavala pritožbe na radijski intervju na Prvem, ki je bil umaknjen iz spletnega arhiva ([Zadeva radijski intervju/umik objave](#)).

V. Priporočila uredništvu Vala 202 in programskim ustvarjalcem RTV Slovenija

Odgovornemu uredniku Vala 202, varuhinja **priporoča sprejetje takšnih ukrepov, ki bodo zagotavljali pravilno delovanje verige odločanja, ustrezno načrtovanje programskih vsebin in preprečili ponovitev napake** oz. objave programskih vsebin »mimo uredniških odločitev«. Urednikom in novinarjem Vala 202 priporoča podrobno **seznanitev z vsemi določili Poklicnih meril in načel novinarske etike**, ki so navedena v tem poročilu, ter **poglobljeno notranjo razpravo o tč. 17. teh meril** (obvezno posvetovanje z uredniki).

Vsem uredništvom RTV Slovenija v morebitnih podobnih primerih **priporoča, da se za umik vsebin s spleta (digitalnega okolja) odločijo le v skrajnih primerih in da najprej pretehtajo, ali bi zadostovalo ravnanje v skladu s tč. 5.6. Poklicnih meril in načel novinarske etike** (»Kadar se uredniki odločijo, da v posameznih oddajah intervjuvajo osebo ali osebe, ki izražajo skrajna stališča o določenih vprašanjih, so dolžni v naslednjo enako oddajo povabiti k intervjuju tudi osebo ali osebe, ki izražajo nasprotna stališča.«).

Vsem programskim ustvarjalcem RTV Slovenija varuhinja **vnovič priporoča seznanitev s priporočilom za poročanje o javnem zdravju**, glede odgovornega poročanja o samomorih pa **dosledno upoštevanje [smernic NIJZ](#)**.

Ilinka Todorovski
Ljubljana, 11. avgust 2021